

BASARRI

Poeta soziala izan nahi ez zuen bertsolari eskolatuarekin solasean 1986ko Abuztuak 22

FITO RODRIGUEZ

Sonatuia izan zen bere garaian, aurreko mendearen hirurogeigarren hamarraldiaren hastapenean Basarri eta Gabriel Arestiren arteko eztabaida (ikus Egaña, A. "Bertso Eguna" BERRIA, 2013-01-26. 6.or). Ez zen eztabaida bakarra izan, ordea. Basarrik ez zuen berarentzat, ezta gainerako bertsolariantzat ere poetaren izendapena onartu nahi izan. Gauza bera gertatu zitzaion "eskola" hitzarekin. Laurogeigarren hamarraldiaren erdian Zarauzko bere etxean burutu genuen bion arteko elkarrizketan garbi geratu zen.

Fito Rodriguez: F.R.

Basarri: BA.

F.R: **Nongoa zara, zenbat zarete familian... zure bertsolaritzaren sorreraren ingurugiroa ezagutzeko, izan al zenuen inguruan bertsolaririk edo bertsozalerik?; eta ingurugiro horrek izan du eraginik zu bertsolari izateko?**

BA: Esan dezaizueket gai oni buruz: ni Errezilgo basarri batean sortu nintzan, Granada be re izena, eta gure aita zanak esaten zun, oaiñ jakiña nunai egin dituzte bideak, bide onak eta zabalak, erosoak, garai artan e'tzan ezer olakorik eta nere sortetxetik, Granadatik Errezillea bi ordu bear zirala juten eta bi itzultzen. Beraz ganadu batekin edo berdin da

famelian, emaztea edo dan a dala, parto bat gertatuta ere, atera kontuk, bi ordu juten, bi ordu etortzen.

Gu amar senide gera. Bost jaiο giñan Errezillen eta beste bost Zarautzen.

Sei urte nitun garaiean pixkabat eskolatzera Azkoitira bidali ninduten gurasoak ta an Marixkutan eon nitzan urtebetez. Ta orduantxe ain zuzen aldatu zan gure famelia Errezildik Zarautza eta nik zazpi urte nitun garaiean Zarautz artu nun ostantzat eta erri neretzat; Errezillen jaiοa naiz, ori ez'tet iñoiz eta iñon ukatuko baña naizen pixka, emen daramakit denbora au guzia, aurtengo udazkenean irurogeita amairu urte beteko ditut Jaunak nai badu, Azaroaren ogeitazazpian eta zazpi urte ezkeroztik emen nagonez, zuk errez konprenituko dezu Zarautzi zor diodala asko.

Guraso-zanak tabernatxo bat zuten, "Azken portu berri" izena. Gauza auek askotan esan ditut, jendeak badakizki noski baña zure gaitako ta zure gobernurako izan dittezela.

Eta... "Azken portu" zergatik zun izena gure etxeak?

Erriaren azken muga zalako. Andik aurea dana baserria asten zan. Araño zan erria; ortxe trenbidea pasa, Santaklarako mojatxoan aurean antxe dago gaur ere etxe ori eta an geienik baserriar jendea biltzen zan. Peria ere etxe aurean egiten zan eta igandetan baileretan e'tzan orain bezela mezarik izaten, errira etortzen ziran baserriarrak da berebiziko sarrera gure etxean zuten: ben saldatxoa ártu, amaiketako egin...

Ta ni txiki txikitatik zaareri entzuteko zaletasun aundikoa nitzan. Aiek bizitzaren esperentziaz asko itzegin zezaketen ta ala itzegiten zuten, gañera .pulamentuz, ta ni... argi, zur egote nitzan zer esaten zuten zai. Ben izketaldiak oso interesgarri ziran eta... bazkari apur bat egiñ ondoren edo, ori jakiñekoa izaten zan, beti bersolaritzari eltzen zioten: "Xenpelarrek arrazoi galanta zian onako au esan zionean..." eta "beste onek au, Udarregik'e onoko au kantatu zonean..." da nik txiki txikitatik zaletasun oixe ta... -ze gozamina! aien berso zaarrak entzun, aien izketaldiak gozatu, lilluratzen eote nintzan da... ez'taukat bate damurik.

Ortatixe sortu zan nere zaletasun bizia, jaiotzatik; ori berez etorri bear dun gauza da.

Gu amar senide izan gera, oraindik ere zortzi bizi gera ta besteek e'tzun ori sentitzen. Beste anai batzuk ba oso ego-kiak dia beren lanetan da beren zaletasunak agintzen dioten artan oso bizkorrak. Neri berriz ez'takit, Jainkoak edo grina orixe eman zidan eta nere gauz onena ortantxe zegon. Gazte denbora guztian bersoa besterik ez nun izan nere buruan, nere mundua ori zan.

F.R: **Guztiak bertso zaharrak ziren ala berriak ere sortzen zituzten zuen etxean biltzen zirenek?**

BA.: Asiera ortatik zan, muti-koxxorra nitzala zaar aien izketak ta aiek kantatze zittuzten leengo bersolari zaar aien gauzak entzuten gozatzen nintzan. Ortako esan bearra daukat aita-zana're nik ez nun inoiz somatu inoiz aurrez aurre bat-baterako berso kantatzen, baña berso zarretik Jesus! zenbat zekien!, ta gafñera osea, oso ona ta garbia zun eta tartetan ura ere beartzen zuten zekizkianak kantatzea, leengo zaarrak eta...

Ala, gero errian ere baziran batzuk, baziran batzuk: Zabalzana adibidez ogeita amabosteko txapelketa artan parte artu zun Donostin eta beste bat emen, "Exker igeltxeroa" esaten geniona, gurkin kantatzen zun ark ere; Sasi aita-semeak, Sasi baserrikoak, aiek alkarrekin aste ziranean, ni muti-koxxorra, Jesus! ue izaten zan neretzat festarik aundiena.

Geo pixka bat gogortzen, azitzen, sendotzen, eskolara ta ortxe amabos bat urte nitunerako asi nitzan saiotxoak, saiotxoak egiten e... konturatu ziran leen aitatu dizkitzudan oiek danak ba ote nekarren nik nerezko zerbait ta... propiyo etortzen ziran, zulatzen ninduten ta... ekiñ egin bear lanari.

Orduan e'tzan gaurko Zarautz!. Gaur amasei milla izango gera, ordun lau milla ez gifñan. Bafña... beste Zarautz bat bat zan euskal giroari dagokionez. Emezortzi bat sagardotegi ezagutu nitun nik, gaur bat ez dago; txakolitegiak ere bai, txotxatik txakoliña, ez botillan.

Beste giro bat zan da uskeri batekin egiten zendun merienda o afarilegea ta orduko sanidade ua: leengo kantu zaarrak,

abesti zaarrak, bertsoak, ipuñak, kontakizunak... euskal giro bat, beste mundu bat, beste mundu bat.

Ta... mundu artantxe ezi nitzan ta artan datorkit ne zartasuna batibat. Ori berez, leen'e esan dizut lenen lenengotik, berealaxe konturatu nitzan nere bidea ori zala; ori barrenak eskatzen dun zerbait da ta uko egin ezin ditekena. Beste bati beste zerbait eskatuko dio, bea izan diteke pintura, izan diteke eskultura, izan diteke musika..., neretzat ori zan.

Gero bersolari onak ere etorri izan ziran gure etxera: Gazteluzana adibidez, Batixta Gaztelu, nik esan bar banu leengo zarretan ezagutu dudan onenetako bat, iñori ezer kendu gabe. Txirrita ezagutu nun; arekin kantatzeko zoria bizpairu aldiz izan nun... ua apartekoa zan, e...

F.R.: **Ez zuen txapelketetan parte hartzen, ezta?**

BA.: Ez, txapelketak geroztik sortu ziren; orduako illa zan. Baño... tenor boza bat goxoagoa ta ederragoa, zoragarria zan, ta ondo itzegiña eta... Bein edo bitan saioak egin genittun ta gero propiyo etortze zan. Asko estimatu nun gizon aren portaera. Ark ikusten zun gaye ta netzat ua akulu ona izan'tzan.

Aranburu berriz Asteasukoa ua, ura ere sarrisamar gertatu zan gue etxean baña e'tzan artaraño, e'tzan malla artakoa; ark ere berso earrak, berso paperak atera ta kantatu ta ola ibiltze zana.

Franses-txiki zana ere ezagutu nun da entzun ere franko aldiz egi'nion neure etxean; baita berekin kantatzeko zoria ere iza'nun. Olaxe, olaxe nee gazte denbora baña... erritik erten gabe, esan dizut, emengoa. Geo etorri zan zorioneko ogeita amabosteko txapelketa ta Jainkoak eta nik bakarrik dakigu zer sufrittu nuen eun artan, ze lotsa, ze bildurra, ze ikara...

F.R.: **Ondo sarituta hala ere!**

BA.: Ondo sarituta, ondo ez'tago saritzerik, trato txarraartu nuen, iñora erten gabe ta mundurik ez ta... emengoxe giro auxe, barruti txiki au, ta Donostiko Kursaal batea jutea ba'al dakizu zer dan, oeta bat urte besterik ez ta... Artati da nee asiera, oi izan'tzan.

- F.R.: **Esan duzu hamabost urterekin bota zenuela. lehenengo bertsoa, gogoan daukazu...**
- BA.: Bueno, leentxeo ere bai nee kasa ta eskolan mutikoakin da ori bai baño ba! orri nik ez'tiot atuazioa deitzen; sagardoteian da etxeke tabernan ta bai, amabost, amabost-amasei inguru ortan bai.
- F.R.: **Ta gogoratzen al zara bertso osoa zen ala puntuka aritu zinen?**
- BA.: Ez, ez, berso osoa, ordun e'tzan e... beste auek txapelketa-ko sormenak dira, oi berandu etorri zan. Bersoa, nai bazenun zortziko txikian o aundian baña asitakoan kantatu in bear zenun.
- F.R.: **Bueno... zu oso gazte hasi zinen eta orain arte aritu izan zara; horrek zera esan nahi du, aldaketak ere bizi izan dituzula alegia. Somatu duzu aldaketarik zure bertso-gintzan? Eta baiezko kasuan, zer egin duzu aldaketa horiek eman daitezen?**
- BA.: Nik aldaketa ori, nitaz esaten dana ori da, ta idazten dana. Nik ikusten non alde ortatik akats bat: bertsolaritza e'tzan artzen emen; gañera jende ikasiak ere gaitzetsi egiten zitun bertsolariak. E'tzan bertsolarien errua, entzuleena baizik.
- Bersolariak orduko entzuleak guk zirkoko pailazoak bezela artze zittuzten, ta ardo pixka bat eman da: "¡! kantayok orri onoko au; au olako erritan onako aziyoa in'tzian; olako emaztekin ibiltzen dek ori; olako zorrak zeuzkak".
- Gai, oso beeko gaiak; jakiña entzuleak ala gozatzen zuten, e'tzeon oinbeste kultura bide aundirik ere... baña, errespetoko jendeantzat e'tzan atsegiñ. Ta neu oso gaztea izanik ere, bide ura ez nun ontzat artu; pentsatzen nun bersoak ori baño garrantzi aundiagoa dula, bersoa izan zitekela erraminta bat askoz obeto erabili zitekena eta jendearen biotzera mamitsuago sartu zitekena, lokatzetan ain beera erori gabe bersoa jaso egin bear zala goiko zelaira.
- Eta ortan alegindu nitzan al'tzan pixka eta orixe izan zan bear bada nobedadea ogetamabosteko txapelketa artan: leengo moldeak pixkabat baztertu eta bide bat artu, baña ori bai, errikoitasunik galdu gabe sekula.

F.R.: Eta oreka hori lortzen nola saiatzen zinen? Berrizalea batetik, herrikoia bestetik...

BA.: Errikoia, oi ez'tet nik sekula utzi. Eta askok egin dute, askok edo, bai, bakar batzuk bai, olerki sallera jo, poesira jo; Bertsoa gutxietsi ta... gorago igo nai eta goragotik egin nai eta asko dira geldituak ez olerkari eta ez bersolari. Bertso-gintzari ta errikoitasun orri jarraitu ballote, bersolari onak izango ziranak agian, goraxegotik nai, poesi sallera jun da ezer ez, ortan gelditu.

Gaur ere ori ikusten da pixka bat batzuetan, baña bersolaritza bera zegon aldatu barra; lengo bidetik bersolari arrastoa ta nortasuna ta duintasun ori galdu gabe, pixka pixka bat apaindu; apaindu, gaiak goraxeoti erabili ta jakingaiak al bazan jakinarazi jendeari.

Da... kosta zitzaidan ni ez nitzan ondo ikusi zean, orreatik, bide urratzalle danak ez'tira aurrenik ontzat artzen; jendea alaxe ezie zeon da alkarri gaizki esaten ez'pazioten eta krix-tonak eta bi esaten ez'pazizkieten eta gauzik nabarmenenak esaten ez'-paziran, "a! bersolari xoxua". "Ez'ta orrela, ez'ta orrela!" geo kontuatu zan jendea; jendea konturatu zan da...

F.R.: **Ez dut uste gaur egun inork ukatuko duenik zu berritzailea izan zarela, baina gaien inguruan bakarrik ala forma, abes-teko era ere aldatu duzu?**

BA.: Doñuak oso, oso jakiñak ziran: Txirritak eta erabiltze zittuzten doñuak iru-lau ziran ta ortik nekez irtengo ziren danak. Ori, arrobi ori ugaltzen saiatu nintzan ta geroztik askoz geiago ai dira saiatzen. Oain doñua nai dan dago.

F.R.: **Egañak berak berri bat plazaratu du!**

BA.: Bai, doñuz nai dan aukera dago. Orain, darabizkiten danak ez darabizkitez egokiak bersoa ondo moldatzeko, ori edozein bersolari gazteri esango diot. Doñu oiek, aurrez bersoa jarri, ikasi eta kantatzeko bai, bafña bat-batera, epai maaiak agindu ta gai oni buruz doñu oiek aukeratuta ez'tute gauza onik egingo. Aurten ikusi non nik oi earki.

F.R.: **Txapelketan?**

BA.: Bai, doñu batzuk baziran an aurrez-aurre bapatean egiteko prestatzen ez'tiranak.. Aiek alde batera utzita're aberastasun aundia dago, askoz errezagoak badaude, askoz errezagoak ta ugari gañera !

F.R.: **Bertsoak herriarekin duen lotura apurtzea ekar lezakeela horrek uste al duzu?**

BA.: Pixka bat bai, pixka bat bai, erriari gauza berriek, berriek beti alako zea bat uzten du asiera batian, e... ta doñuak ere batzuk jakiña, egokiagoak dira beste batzuk baño.

F.R.: **Gaia nolakoa den ikusiz...**

BA.: Noski. Badaude oso egokiak ta- aukera dago ta... baña aukeratzen jakin bear, aukeratzen jakin bear. Oañ doñua, nik oixe... leen iru-lau doñu erabiltzen baziran ba guk e... Uztapide ta biok amabost-ogei doñuraño aixa irixte giñan ta bi bitara berso saioak egiteko ta jendea atsegiñez edukitzeko beste bide bat eraman izan det nik beti: Uztapide ta biok, ark nei agintze zidan asteko beti, doñu batean saioa egin ta saio luzegirik sekula ez. Gaia aldatu, orduan ez'kendun guk epai mairik, jarri ayuntamentuko balkoien ta bengal!... doñua're aldatu; beste saio bat, doñue aldatu; puntue jarri, doñue aldatu; ta olaxe jendea gozamenez ta txoratzen!.

F.R.: **Zuk, esan bezala, ekarri diozu bertsolaritzari aldaketarik: gaien aldetik eta forma aldetik, doinuei dagokienez. Gainera bertsolarien artean ohiturarik ez zegoen alor bati heldu zenion: bertsoak idazteari. Bertsoak idazteak batbateko bertsolaritzan eraginik baduela uste duzu?**

BA.: Badira bersolari batzuk sekula berso bat idatzi ez dutenak.

F.R.: **Gehienak**

BA.: Ori... penagarria da. Bersolaria izango baldin bada, neri gertatzen zaidana gertatu izan zaiote beste bersolari daneri: bersolarie, burue sekula ez'tago geldi, beti ausnarketan ari zera, olako errima, olako puntu, au nola... oiera junda're bai; "neri au galdetuko baliare zer eantzungo nuke, nola, nola?".

Kontsonante batzuk oso itz gutxi dituzte euskeraz, oiek ondo uzartzan gaiztoa da. Eta... orain, orain, oingo aparato auen

bidez dana gelditzen da baña gure denboran e'tzan ezer, kantatutakoa aizeak eramaten zun eta penagarria da, orregatio da penagarri bersolari zaar aiek idatzi zuten baño geiago ez idaztea. Bueno, idazten jakiñ ere gutxik garai artan, ba'kizu garai artako Gipuzkoa zer'tzan: lana ta lana ta lana ta e'tzegon baserrik aurrea ta aurrea irtengo zanak lana bear'tzon; e'tzan eskolatzeko bide aundirik, dotriña ikasi ta ba-koitzak gure martxari eldu bear. Baña... gaur zorionez berso-jartzalle onak, asko dauzku; ez'tira danak bat-baterako ai diranak baña paperaren gañean denbora artu ta berso onak jartzen dittuztenak.

Xalbador-zana adibidez askoz bertso-jartzalle obeagoa zan bersolarie zan baño.

F.R.: Txominek gauza bera esan zidan atzo

BA.: Ildakoan danok ontzen gera baño Xalbadorrekin nik bertso saio asko egin dittut eta toki askotan. Xalbadorrek e... gorabera aundik zittun: gai batzutan iñok ez bezalakoak iru-lau, baña erabat jo saioak ta asko beekoa're oso ta espiritu utsa zan da denbora artze zun da buruai tratu goorra emate zion da sakon sakonak ateatzen zittun.

F.R.: Zuk idatzia duzu lehengo Zeruko Argian eta orain dela bi urte edo Auspoan atera den liburu baten bilduta dauden euskal bertsolaritzari buruzko artikuluska batzutan, Iparraldeko errima beste modu batetakoa del a...

BA.: Bai, lasaiagoa...

F.R.: Zuk esaten duzu Xalbadorrek askotan bertso bajuak botatzen zituela, baina ez ote ziren gure belarrirako bertso bajuak izango, agian, guk bertsoari buruz dugun kontzeptu desberdina zutelako? Rima libreagoa...

BA.: Xalbador e'tzan ain librea e!. Onuntza etortzen asten ziran, arunzko bersolariak onera errenditzen ziran e!, emengoetara. Emengo publikoa zeukaten aurrean da ala egin bear ere, baña Xalbador da nola Mattin jarri ziran... bai, gu baño lasaixe o beti auzko aldekoak zian da beti lasaixe o baña ez!, asko inguratu ziran puntu lage artan e... riman da... Baña adibidez Etxaun zarra, Etxaun zarra... bai, ura zan e... "el jjo maldito" esaten dana, asko sufritu zon da madarikapenen

artean bizi izan zan da barrengo garratzasunak . ta sentimen-
duak ta agertzen da egundoko bersoak baña rima aldetik
begira jarrita ez; orrela jarrita bersoa errez ingo litzeke.

Guk bear bada bide estuegiya ta aiena zabalegiya; or erdi-
bide bat izango litzeke polit bat eta emengo bersolari, berso-
zale askorentzat ta... baña eozin lagunartetan da guk kan-
tatze ditunak, Elizanburunak: "Ikusten duzu goizean eguna
argitzen danean..."

Esango dizute -zean- eta -nean- urrutikoak dirala ta ortaraño
ez'tugu bear. Azkenengo bi silabatan -ean- ori eantzi ezkeo
neetzat ola bear luke baña... emengo entzuleak ez'tira ase-
tzen orrekín. Geyau esjitzén da emen, geyau eskatzen da.

Zu jarri zatte Udarregín da Pello Errotan da Txirritan da berso
danak irakurtzen da... senidetasun aundia, zein baño zein.
Lasarte da beste ikeragarri bat, oso esjientea.

F.R.: **Jarraitzeko hitzegin dezagun txapelketaz: zu txapelketa
batetik hasi zinen, asko sufrituta eta ondo sarituta lehen
esan dugun bezala, eta ordutik egin zinen ezaguna eta
Euskadi osoan zehar zure izena hedatu zen. Zer iritzi dau-
kazu oro har txapelketei buruz: bertsolaritzaren onerako
ala kalterako dira? Txapelketa esatean ez dut esan nahi
Euskadiko Txapelketa Nagusia bakarrik, edozein txapelke-
ta baizik.**

BA.: Oantxe ez nazu tranze edarrean jartzen!, gañea ni naiz gu-
txien itzegin nezakena, neu ur ortatik pasea nago ta nik
ez'taukat ezer esaterik, zuk esan duzu txapelketari bidez
naizen pixka ezagutu nautela baztarretan.

F.R.: **Ezagutarazten hasi zinen, baina gero ere hor ibili zara...
zuk zeuk urratu dituzu bideak hori lortzeko.**

BA.: Bai, bai, bai. Txapelketak ere, ez'tait pa nik zer esan... ber-
tsolariak uztartzeko ere...

F.R.: **Zaila da bai, badakit eta horregatik galdetzen dizut!**

BA.: Bertsolariak epaitzeko nik uste berson berri oso, oso, oso
sakoneti dakien jendea bear dala; badaude gaur e!, zorionez
badaude gaur Euskalerrian; adibidez Lekuonatarrak eta Aita

Zabala ta Aita Zabalak bersoen berri ba... badaude, badago jende ona.

Gaiak... egokienak jartzen al dira askotan bersolarientzat?. Leengo bersolaria ta gaurkoa ez'tira berdiñak: gaur askoz jende eskolatuagoa dago, geiago daki, geiago entzuten du nola irratiz, ala telebisioz; leengo zarrek e'tzuten ezer ezagutu ta ni ziur nago leengo bersolari zaar on aiek, Xenpelar bat, Txirrita bat, Gaztelu bat, Frantses-txiki bat, gaurko Txapelketara jun ta jartzen zaizkien gaiak jarrita lotsagarri geldituko lirake, besteak baña bersolari obeak izanik ere!.

Bersolari bakoitzari eraman lezaken añako karga jarri bear'tzaio. Ezagutzen ez dun gai bat baldin bada, noraezean, norakorik gabe, bidea galduta ibiliko da, eta... ori zerbait ikusten da, ikusten da. Gure ogetamabosteko artan ez, artean asiera zan da orduan erri mallan egite'tziren gauzak e... nola zabilta o arrantza o jarriko zizuten o euskeraren goraberak o... bersolariak errez, errez eraman zezazketen gaiak ziran. Gaur ez'ta beti errez, gaur ez da beti errez bersolari batentzat bat-batera kantatzeko ez'tira gai danak egokiak; oso egokiak ere atutzen dittuzte baña, zalla da, zalla da.

F.R.: **Gaiak piska bat baztertuz, azter dezagun txapelketaren egitura bera: ona, txarra, kaltegarria, onuragarria... zer da?**

BA.: Txapelketak zaletasuna pizteko, berso zaletasuna pizteko sarriegi egiten ez'padira... oain iru urtez bein egiten da ez'ta?, urtean bein ere ez litzeke kaltegarri izango, baña sekula abusatu gabe.

Gaur zer gertatzen da estropadekin? Gure txiki denboran urte guztian estropadan zai egote giñan, Donostiko estropadan zai igandero dirua bota kuadrillan da Donostira jun da antxe, mendiz joaten giñan e!, Igeldo gañetik barrena, an bazkai ear bat... Estropadak gora, estropadak beera, illabete aurretik komentarioak eta illabete ondoren; alako sua ta zaletasuna ta bizitasuna ta... Oan astean bitan jarri'ttue estropadak ta gauean ez'tau jakiteik:

-“Gaur nork irabazi dik Oriok o Pasaiaik o?”

-“E’tzekiat or ai dia irrati danak, telebista or ai da dana ematen da...”

Geienian jakin ez; aspertu jendea, aspertu.

Ta... ori leengo baten idazte nun e! Anoetako belodromoan on ziklxtak eitte dute urtean beingo munduko onenak etorri-ta, tokik ez’ta izaten eun ortan; baña urtean iru aldiz jarriko balitz jaialdi ori, je!, ikusiko zenduke!.

Gauza danak be neurria du. Gure denbora artan zan urtean bein, bueno, bi bakarrik ein ziran: oetamabostean asi, gero zorigaitzez oetamaseiko ori ein’tzen baño etorri zan gerra ta akabo, akabo. Gero luze joan’tzan gauza ezer gabe ta gu poliki-poliki asi giñan erriz-erri: eztakit zein, ni, Zepai, Txapela... besteik e’tzan emen, e’tzan ezer ta olaxe poliki, poliki, poliki ta orain, orain datoz ondorengoek.

Txapelketak berez geiegi ez’tirala, bersozale artean zaletasuna pizteko ongarrir dirla usten det, ongarrir dirla usten det; bear bezala egiñik. pulamentuz gauzak ondo eramanik...

Pelotarietan gertatzen dana, pelotarietan’e urten beingo txapelketa orrek e... pelotazaleak. urte guztian pelotazaleak diranak ere ta urte guzian ez’tiranak eun artan pelotazale dia:

-“nok iraziko ote du?” -“ze ikusiko ote de?”

F.R.: **Eta muineraino joanaz, bertsoa epaitu al daiteke?**

BA.: Al ori... zalla da ori. Ori e... nork artzen don da nork epaitzen don, da entzuleak ere e!; amar entzulek ez’tute iritzi berdiña emango. Bersoa bea izango da. danantzat berdin kantauro arek, baño batentzat ohea izango da bestentzat baño... Eginda, eginda... gauza zalle’a ori ta oso terreno labañe da ori. irristalarie. E’naiz ausartzen ortan...

F.R.: **Bukatzeko beste galdera zail bat: bertsolari eskolak. Zer iruditzen zaizu sortu berria den mugimendu hau, ematen ari den emaitzak eta abar?**

BA.: Askotan. askotan idatzi’et ontaz ere.

Txikitandik eta berezkorik ez’tuna, eskolek ez’tu bersolarie egingo. Berezko ori baldin badu ta eskola maixuak konturatzan baldin badira “onekin bazetorkiguk bersolari on bat”, ari laguntzea, ori da mesedegarri. Ari eman erakusbideak,

zer dan rima gaia., neurria, nola dan oitura, azkeneko puntua nola aurrena pentsatu ber dun, ori bear bear... bersolariak bertso bat ona kantatu badu derrior aurrena azkena pentsatu bear du; ori're jende askok ez'taki!. Ta orreatik dira bersorik zallanak puntua jarritakoak, ez'paidakizu zer jarriko'izuten ta azkena nola pentsatuko'zu ba?, aurrena ez dakizu ta!.

Ta... ari erakutsi; "onekin bazeok etorkizuna", ari lagundu al dana. Baña... ez dezala pentsa erakasle batek ogei ikasle dauzkala ta ogei bersolari aterako ditunik. Bat ateatzea asko da, geiegi bat ere. Euskerak orain ez bezelako indarra zunean da Gipuzkoan euskera besterik e'tzanean ere zenbat bersolari ziran ba? Danak batera jota, aurreko zaarrak'e zenbat?; nik ez nittun ezagutu ta orduan ere Udarregi, Pello Errota, Joxe Benardo Zizurkilldozenerdi bat; gero Xenpelar... Gero etorri zian oiek: Txirrita ta... dozenerdi bat onak, berezko bersolariak. Oain tabernetan da saardotegitan da aritzen'tziranak asko baña ba!... beste malla baten. beste malla bat.

Izan ere, aspaldi bertsolarien artean eskolatuak eta eskolatu gabeak bereizi izan arren, honetan gehiegi ez luzatzeagatik bi adibide argi bezain erreferentziagarri aipatuko ditut:

Alde batetik P. Urkizuren *Lengua y Literatura Vasca* liburua (Haranburu, Donostia 1978), berau izan duen zabalkuntzagatik, "Siempre se ha hablado de dos tipos de bertsolaris, los "eskolatuak" y los "eskola gabeak", o sea, los que tienen escuela y los que no". 97. orrialdea eta hurrengoetan.

Eta bestetik, J.M.Lekuonak bere *Ahozko Euskal Literaturan* (Erein, Donostia 1982) izan duen autoritateagatik ezin ukaturiko aipamena merezi du, zeren Bertsolaritzari buruz dionak eragin handia baitu.

J.M. Lekuonak aipatzen ditu "bertsolari eskolatuak" 98, 100, 110, 135, 191 eta 213 orrialdetan eta "eskolatu gabeak" berriz, 99, 101, 103, 110, 111, 112, 135 eta 213 orrialdetan. Hala eta guztiz ere ez omen du ematen "eskola" hitz horrekin bertsolari-eskolaren bat definitzen ari denik. Aitzitik, ez da planteiatzen leku fijo bateko

bilkura periodoetan, irakasle-ikasleen erlazioak direla medio, ikasketa zehatz bati (kasu honetan bertso-tankera bat) ekiten zaion gauzake-ta. Inongo zehazkizunik gabe, eskola izan dutenei buruz aritu izan ohi da. Hau da, erdaraz irakurtzen eta idazten dakitenei buruz.

Baina zehazten hasiko bagina, hauxe erantsi ahal izango genuke: gakoa, alfabetatze. mailan baldin badago, ez al da orokorregia "bertsolari eskolatuak" eta "eskolatu gabeak" izendatzea?, Zehazkia-go, nola parekatu daitezke, adibidez, eskolatuen artean J. Iztueta bat eta gaurko A. Egaña, edota eskolatu gabeen artean F. Amezketarra eta, demagun, Azpillaga, ("ni ez naiz gauza , bertsoak idazteko..." zioena) edo...gurera etorrita, egun, ba al dago eskolatu gaberik? Idazkera/irakurketa gizarte egoera guztiz normaldu gabe eta diglosia-aren eraginarena bera kontutan hartu gabe, bertsolariak bere eskolari-zazio-mailaren araberan sailkatzeak merezi al du nahiz eta, P. Urkizuk dioskunez, "betidanik" hori onartuta izan?

Edo erabiltzen den eskola kontzeptuak, zehazki, esanahi ezber-dinak ditu, eta ondorioz, guztiz ekibokoa den zerbait izateagatik ez du baliorik, edo bestela, hain orokorra izanik ere, argitu ez, baizik eta tronpatu egiten gaituela.

Bertsolaritzaz aditutzat jotzen direnen artean, berriz, eskola hitz honi askotan beste edukia eman ohi diote, hau da, bertsolari konkretu baten tankera definitzeko erabili ohi da. Horrela hitz egin eta idatzi izan da Xenpelar edo Xalbador eskolakoa, edota Basarriren eskolakoa den norbaitez.

Azken honek, jakina, ez du esan nahi bertsolari horiek era arau-tu bateko eskola emateari ekin diotenik, baizik eta bere estiloaren eraginez, berez, horien antzeko bertsolariak sortu izan direla.

Kasu honetan argi azaltzen zaigu bertsozale batzuen artean aipa-tutako bertsolariak maisu gisa kontsideratuak izan direla. Beraz, bertso-gintza ezberdinetan egon zitekeen eragina ez zen inola ere zuzena edo formala, zeharkakoa eta ezformala baizik.

Azken finean, behin eta berriro, "eskola" hitzak erabilera ekibo-koarekin egiten du topo. Zeren eta ez dut uste, adibidez, Xenpelar eskolakoak zirenak eskolatutzat kontsideratu behar ditugunik. Inola ez, aitzitik, beste esanahi erabat ezberdinez erabiltzen omen da hitza.

Horregatik zerbait argitu behar badugu zeregin honetarako "es-kola" kontzeptua bera da. Horretarako bi bide dira ohikoena.

Bat, afera horretaz idatzitako guztiaren bilaketa egitea eta azterzea alde batetik. Bigarrena, berriz, historikoki bertso alfabetatzearen prozedurak ikertu (alfabeto eta idazkeraren hedapenarekin batera) bertan bertsolari eskolaren sorkuntzari eta bilakaerari kasu eginez.

Hauxe izan zen nire Doktorego Tesian egiten saiatu nintzena (Rdz, F. "Bertsolaritza, formarik gabeko heziketa". EHU.1990).

Gerra aurreko txapelketetan, Baserrik irabazi zuen hartatik, alegia, eta ondoren, Euskaltzaindiak bertsolari txapelketei ekin zienetik aipatutako kontraesana ere agertu zen. 1960. urteko txapelketan, adibidez, bi jurado osatu ziren; batean kulturgizonak zeuden bitartean, bestean, berriz, "epaimahai herrikoia" izan zen. Bikoizketa instituzional hau, halere, ez zen berriro errepikatu. Dena dela, bertsolariak era askotan kezu azalduko dira "eskolatuak" eta "eskolatu gabeko"en artean suertatu ohi den epaien arazo honetaz.

1962. urteko txapelketa pasa eta gero, kritikak ugarituz joan ziren eta haiekin batera bertsozaleen txistualdiak era aditu ziren.

Juan Mari Lekuona zenaren ustez, halako lehia batetan lehenengo txistualdia sortu zen Lopategiren alde (eta, esan dezakegu, Mattinen aurka) 1965. urteko txapelketan.

Historiara pasatzeko kronologikoki bigarrena nahiz eta ospetsuenan izan, Xalbadorri 1967. urtean botatakoa dugu. Haren ondorioz aipatzen ari garen etena erabat hautsi egin zela esan daiteke. Garai hartan epaimahaian egondako batzuen ustetan juradoak erabilitako sistemak porrot egin zuen, gero etorri beharko lukeenaren jarraipena prestatuz.

Bi ziren bertsolariengandik plazaratutako kritikak; lehena juradoak ez zuela bertsoa ulertzen; bigarrena, epaimahaia handiegia zela. Orduko krisialdiaren testigantza azalduko zaigu 1967ko Ekainaren bigarren hamabostaldian Juan Mari Lekuonak, *Zeruko Argian*, honetaz idatzitako artikuluan.

Guzti hauen ondorioz eta Euskaltzaindiak txapelketen antolaketei amore eman eta gero, "Piensos Biona" deitutako txapelketa sortu zen (Anoetan 1968an) lau epaimahaik osaturik. Bertsolari gehienek hartu zuten parte, baina lehenengo epaimahaian egondako batzuen eskuartzea galarazi zuten, puntuaketa agerian eskaintzen zen bitartean.

Dena dela, adierazitako dikotomia present zegoen eta, jakina denez, ez zen txapelketa nagusirik izan 1980a heldu arte.

Txapelketen hirugarren aroa baino urtebete lehenago bi kulturen enfrentamenduaz, "eskolatuak" eta "eskolatu gabeko"en artean, honako hau idatzi zigun Basarrik:

"Bertsozalerik amorratuena euskaldun baserritarra izan da, bai len eta bai orain. Entenditu ere kaletarrik eskolatuenak baña geiago egiten duala esango nuke. Berezko bertso sena du baserritarrak eta artzaiak... Orixe aundiak au aitortu zidan beingo batez: berari kosta egiten zitziola bertsoaren muin osoa jasotzen. Ortarako edozein menditar abillagoa zala bera baño." (*Diario Vasco* 1979ko Abuztuak 26)

Bi mundu, bi memoria, bi kulturen arteko ez ezadostasuna bakarrik, baizik eta enfrentamendu zuzena ere azaltzen zaigu arazo honetan, Arestirekiko izandako haserrealdiaren antzera.

Nekazal girokoa dena gaurkotua dagoenaren aurka, erritmoa imajinaren kontra, tradizio bizia beraren ideologizazioekin aurrez-aurre paratuta. Beste modu askotara ere izenda genitzake eten hauek: ezalfabetatua -alfabetatua, idazkera-ahokaria, ikasketa ezformala eta formalizatua ...

Aipatutako ezadostasunen aldeak oso ezberdinak ditugu. Bertsolari batzuek, betidanik, epaien puntuaketarako sistemaz mesfidantza handia izan dute. Beste batzuek, berriz, probatu eta gero bihurtu dira txapelketen aurka.

Bertsozaleen artean, ostera, batzuek mota horietako lehien etsaiak azaldu dira. Nonbait, aipatutako bi muturrak estatikoegi ohar-tuz ez omen zuten inongo sintesitarako ahalbiderik.

Azken bolada honetan, ordea, bertsolarien artean kulturako gizonak loratzen hasi direnean (idazleak, beste garaietan epaile ibilitakoak, apaizak izandakoak, ikastoletatik euskaraz guztiz alfabetaturik etorritako gazteak, unibertsitatean jardun izan eta jarduten direnak e.a.) sintesia lortu egin delakoan nago.

Esan bezala oraintxe gauzek oso argiak dirudite eta honen araberan bertsolariei beraiei hitza ematea besterik ez zaigu geratzen baina hori baino lehenago, apika, zehazkizun batzuk eranstea ere komenigarria izan daiteke.

Garai batean, Baserriren azalpenak lekuko, eskolarekiko mesfidantza nekazal giroko bertsolarien artean egon arren ezin esan Baserri bera idazlea ez zela, ezta eskolagabekoa zenik ere. Are gehiago, esan daiteke bertsolarien eta idazleen arteko tentsioak, Arestiren eta Baserriren artean egon zena, egun ere iraun egiten duela (Ikus, J.L. Zabala, "Bertsolariak vs idazleak" *BERRIA*, 2013-01-31. 32/33.or.).

Eta, horretaz gain, Baserri gaztea, bertso munduan eta euskal kulturaren norbait izatera iritsi bazen, hala Txapelketen bidez nola orduko komunikabideetan egindako lanagatik ere izan zela begi bistakoa da.

Ez dago dudarik, iritziak iritzi, Baserri irauli egin zuen bertsolariaren irudi publikoa. Bertso giroa "duindu egin zuen" eta, askotan, aurretik Zizurkilgo Otañok edota Irungo Lopetegik bezala, hizkuntza purista erabili arren, herri sena ez zen inoiz bere bertsogintzatik aldendu.

Hala eta guztiz, berak uste zuenaren kontra, ez da inoiz eta inon "berezko bertsolari" bezala kontsidera daitekeen giza irudirik egon.

Honetaz, Baserri eta bion arteko elkarrizketa garaian Amurizak idatzitakoa zen:

*"Gizakiak daukan berezkorik onena ikasmena da. Gauzak ikas-
teko ahalmena... jaiak berriak berezko altxor handia daramala
soinean esan dezakegu, baina horrekin ez dugu ezer argitzen.
Potenzial hori nola gararazi, hor dago koska. Hitz batez, ikasi
egin behar du, bai oinez, bai hizketan eta bai edozertan, eta ez
du ikasiko aukerarik parean jartzen ez bazaio".*

Amuriza, X. "Berezkoa, ikasia, ahaztua". *EGIN* 1985eko Abenduak 10, 25. orr.

Horretaz, berriz, nahiz eta gaur egun begibistako gauza iruditu, "berezko"aren argumentoa bertso eta bertsolari-eskolaren aurkakoez maiz erabili izan dutena, eta erabiltzen dutena, Baserriren mintzaldietatik aterea da:

*"A sko hitzegiten da gure egunetan Bertsolari Eskolaz.
Olako ta alako tokitan Bertsolari Eskolak sortu dirala.
Uztaidazute galdera au egiten:
Ikasi ditekean zerbait ote da bertsolaritza?"*

Berezkorik ez duanarentzat, itxasoan porruak aldatzea bezala dala esango nuke". Eizmendi, 1. (Basarri). "Bertsolari eskolak". El Diario Vasco 1981 eko Ekainak 11.

Dena den garbi dago, gauza guztietan bezala, bertoak egiten beti ikasi egin dela eta ikasten dela. Oraingo eskolak, halere, ez ziren egun egongo bere garaian Baserriren bertsoek, iritziek eta idazkiek euskal kulturaren eztabaidetan bere ekarpenik egin izango ez balute. Berari esker kultur garaikidean, bertsogintza, euskal kazetaritza eta, berak onartu nahi ez buzen ere, euskal literatura ere aurrera darrai...